

Rəhib ZEYNALOV,
"Innovasiya İstehsalat Mərkəzinin"
direktoru, Rusiya Müəndislik
Akademiyasının həqiqi, Azərbaycan
Müəndislik Akademiyasının
müxbir üzvü, texnika elmləri
doktoru, dosent

(Əvvəlki ötən sayımızda)

BMT TŞ-nin 12 noyabr 1993-cü il tarixli 884 sayılı qətnaməsində "Baş Katibə, ATƏM-in fəaliyyətdə olan Sədrinə və ATƏM-in Minsk Konfransının Sədrinə Minsk prosesinin gedişi və yerlərdə vəziyyətin bütün aspektləri, xüsusilə Şərarinin müvafiq qətnamələrinin həyata keçirilməsi və bununla əlaqədar ATƏM ilə BMT arasında indiki və gələcək əməkdaşlıq haqqında Şuraya məruzələrinin davam etdirmək barədə xahişini təkrar etsə" də, 12 noyabr 1993-cü ildən bu günə kimi ne Baş Katibə, ne də ATƏM-in fəaliyyətdə olan Sədri, ne ATƏM-in Minsk Konfransının sədri Minsk prosesinin gedişi barədə Şuraya məruzə edilmişdir.

Məqsəd Minsk prosesindən uzaqlaşmaq, münaqişəni BMT TŞ-nin 14 oktyabr 1993-cü il tarixli 874 sayılı qətnamədə göstərilmiş kimi "Rusiya Federasiyasının yardımı ilə həyata keçirilən birbaşa əlaqələr nəticəsində də edilən atəşkəsi effektiv və daimi etmək aradan qaldırmaq olmuşdur".

Bu məqsədlə yuxarıda qeyd etdiyim kimi, müəmmal "Bişkek protokolu" tərtib edilmişdir. Həç bir hüquqi xarakter daşımayan "Bişkek protokolu" 12 may 1994-cü ildən "qüvvədə" minmiş, ələ həmin gündən cəbhə xəttində aktiv hərbi əməliyyatlar müvəqqəti olaraq dayandırılmışdır.

BMT TŞ-nin 884 sayılı qətnaməsindən bir il, Bişkek protokolunun imzalanmasından 7 ay sonra 1994-cü ilin dekabrında Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə ATƏM-in zirvə görüşü keçirilib. Bu ATƏM yarandıqdan sonra dövlət rəhbərlərinin dördüncü görüşü idi. Bu görüş ATƏM-in Heydər Əliyevin iştirakı ilə keçirilən ilk görüşü idi.

Budapeşt zirvə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan, Dağıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi barədə qərar qəbul olundu. ATƏM dövlətlərinin başçıları nizamlanmışın mərhələli xarakterini müəyyən edərək və ATƏM-in Minsk Konfransının həmsədrliyi silahlı münaqişənin əsas nəticələrinin aradan qaldırılmasını özündə ehs etdir-məli və Minsk Konfransının çağırılması üçün əsas olmalı idi. Görüşdə münaqişə zonasında

sülhün təmin edilməsi üçün ATƏM-in çoxmillətli sülhməram-lı qüvvələrinin yerləşdirilməsi barəsində bir qərar qəbul olundu.

İştirakçı dövlətlər münaqişə və onun nəticəsi kimi insan faciələsinin davam etməsini pisləyərək münaqişədə iştirak edən tərəflərin 1994-cü il may ayının 12-də ATƏM-in Minsk qrupu ilə birgə əməkdaşlıqda RF-nin vəsiyyəti ilə razılaşdırılmış atəşkəsi təsdiq etmələrini qəbul etdilər. Bununla əlaqədar onlar münaqişədə iştirak edən tərəfləri birbaşa əlaqələr də daxil olmaqla, intensiv daimi danışıqlara çağırılmışlar.

Budapeşt sammitində AR-nin prezidenti Heydər Əliyev çıxış etmişdir. O, öz çıxışında RF-nin vəsiyyəti fəaliyyətini qeyd etməyi zəruri saymışdır. O, çıxışında həmçinin AR-nin bu prosesdə son dərəcə səlvəhə və əməli mövqə tutduğunu, təcavüzün ağır nəticələrinə baxmayaraq Ermənistan tərəfinə ədalət və humanizm əsasında, ATƏM-in prinsipləri, BMT TŞ-nin qətnamələri əsasında sülh təklif etmiş, DQ-in erməni əhəlisinin təhlükəsizliyinə təminat verməyə hazır olduğunu, münaqişə zonasında ATƏM-in sülhü qoruyan qüvvələrinin yerləşdirilməsinə razı olduğunu, milli azlıq təşkil edən ermənilərin hüquqlarının həyata keçməsi üçün Azərbaycan dövlətinin tərkibində DQ-in statusunu müzakirə etməyə və Azərbaycanın DQ regionu ilə ER-i arasında neqliyyat kommunikasiyalarının normal işləməsinə təminat etməyə hazır olduğunu göstərmişdir.

BMT TŞ-nin 12 noyabr 1993-cü il qətnaməsindən sonra ATƏM ilə BMT-TŞ arasında əlaqə kəsilmiş, BMT TŞ-nin Baş Katibə, ATƏM-in Fəaliyyətdə olan sədrinə və ATƏM-in Minsk Konfransının Sədrinə Minsk prosesinin gedişi və yerlərdə vəziyyətin bütün aspektləri, xüsusilə Şərarinin müvafiq qətnamələrinin həyata keçirilməsi və bununla əlaqədar ATƏM ilə BMT arasında o vaxtı və gələcək əməkdaşlıq haqqında Şuraya məruzələrinin davam etdirmək haqqında qərarı iğnor edilmiş, münaqişənin tənzimlənməsini bütövlükdə RF-i öz öhdəsinə götürmüşdür.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, BMT TŞ-nin qətnamələrinin həyata keçirilməsi barədə iclas-

Azərbaycan Demokratik Respublikasının (1918-1920) və Azərbaycan Respublikasının uyğun inzibati-ərazi vahidləri

— Müasir Azərbaycan Respublikasının rayon sərhədləri

Rayon adları

ların materialları ictimaiyyədən gizli saxlanmış, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qətnamələrinin yerinə yetirilməsi gedişini həç vaxt müzakirə etməmişdir. Hətta atəşkəs sazişi adlanan "Bişkek protokolu" iclasında iştirak edən MM-in sədr müavinini tərəfindən imzalanmadığı halda protokolun kserosure-tini iki düzəliş MM-in sədri Rəsul Quliyev Bakıda imzalamış, protokolun "esil"ndə bu imza göstərilməmişdir. Beləliklə, BMT TŞ və ATƏM-in Minsk qrupuna həç bir aidatı olmayan bir qurum; MDB Parlamentləriarası Assambleyanın təşəbbüsü ilə, Qırğızistan Respublikasının parlamenti, Federal iclası və Rusiya XİN-nin nümayəndəsi atəşkəs haqqında sazişin bağlanmasının özü 1994-cü ilin dekabrın 5-6-da ATƏM-in Budapeştdə keçirilən zirvə toplantısında təsis edilmiş həmsədrli institutunun təsir gücünü arxada qoymuş oldu.

Belə ki, 1995-ci ilin yanvarın 1-dək fəaliyyətdə olan ATƏM-in 1975-ci ildən fəaliyyətdə olan ATƏT-lə əvəz olunması və görülmə işlərin ararib meqale şəklində dərc edilməsi, kütləvi informasiya vasitələrində esil mətəfiaların dərc edilməsi, MM-də müzakirə edilməsinə prosesin rəolunması Rusiya tərəfindən idarələnməsinin nümunəsi kimi başa düşüldü.

30 aprel 1993-cü il tarixdən 12 noyabr 1993-cü ilədək BMT TŞ-nin dörd iclas keçirdiyi halda, 1 yanvar 1995-ci ildən bu günə kimi ATƏT-in Dağıq Qarabağ münaqişəsi üzrə fəaliyyəti BMT TŞ-nin bir iclasında belə müzakirə edilməmişdir.

İnternet materiallarından məlum olmuşdur ki, (1.06.2021) ATƏT 1975-ci ildə yaradılardan bəri təşkilatın yüksək səviyyədə 6 sammiti keçirilib. Təşkilatın son zirvə görüşləri 1999-cu ildə İstanbulda, 2010-cu ildə Asta-

nada keçirilib. "Sülh sazişi" mövcud olduğu dövrdə (1994-2020) 2016-cı ilədək demək olar ki, hər gün dəfələrlə atəşkəs ermənilər tərəfindən pozulub, əks atəşlə atəşkəs bərpa olunub, 2016-cı ildə Ermənistanın təxribatı nəticəsində 4 gün müharibə olub, Rusiyadan gələn zəngli Azərbaycan ordusu tutduqları mövqədən geri çəkilib.

2020-ci ilin 27 sentyabrında yenidən müharibə baş verib, Azərbaycan Ermənistan tərəfindən zəbt olunmuş bütün rayonların azad olduğu meqamda yenidən Rusiya tərəfindən müharibə dayandırılıb, AR prezidenti İ.Əliyev, Ermənistan Baş Naziri Nikol Paşinyan və RF-nin prezidenti V.Putin 2020-ci il noyabr ayının 9-ndan 10-na keçən gecə müharibəni dayandırmış haqqında bəyanat imzalayıb (onlayn rejimində).

(Ardı var)